

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 198 אוגוסט 2023 אב-אלול תשפ"ג

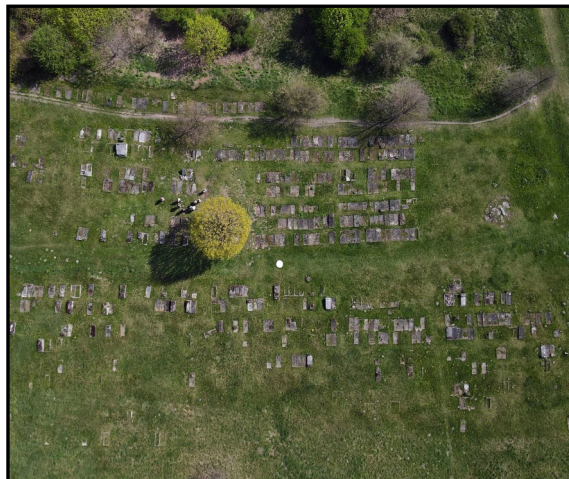
בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

שרידי מצבות בבית העלמין של יהודי פודגוז'ה

שני בתי עלמין יהודים היו בפודגוז'ה בשנים שלפני המלחמה. האחד הוקם עבור יהודי קהילת פודגוז'ה והשני עבור קהילת יהודי קרקוב. בית העלמין לקהילת יהודי פודגוז'ה הוקם בשנות ה-80 של המאה ה-19 ברחוב ירושלים Jerozolimska, וזה עבור קהילת יהודי קרקוב נחנך בשנת 1932 בסמוך לראשון, ברחוב אברהם Abrahama, שכן בית העלמין ברחוב מיודובה החל להתמלא ונדרש בית עלמין נוסף.

במהלך שנות המלחמה, ועד קיץ 1942, נקברו בבתי עלמין אלה הנפטרים מגטו פודגוז'ה, כמה עשרות בכל חודש.

בשנת 1942 החליט הכובש הגרמני לבנות על שטחם של שני בתי עלמין אלה את מחנה העבודה/ריכוז פלשוב, כשהם מאלצים את האסירים היהודים לנתץ את כל המצבות ולהשתמש בהם לבניית כבישים ומדרכות. בתי העלמין חרבו, מצבה אחת נותרה במקום בשלמותה, ושלוש תמונות של מצבות שהיו בבית העלמין ליהודי פודגוז'ה.

שרידי בית העלמין של קהילת יהודי פודגוז'ה בפלשוב

בצילומי רחפן שהוכנו על ידי צוות ההקמה של אתר ההנצחה של מחנה הריכוז לשעבר פלשוב נראים בשטח מפוזרים בסיסי מצבות של בית העלמין ליהודי פודגוז'ה. עד כה נספרו כ-600 בסיסי מצבות.

היו היה פעם ...

לאחר מספר רב של חודשים הסתיימו בשנת 1932 עבודות השימור במתחם בית הכנסת רמ"א שברחוב שרוקה 40. במסגרת העבודות הללו הוסרו ההרחבות שבוצעו במבנה ואשר גרמו לכיעורו. כמו כן נחשפו ונשמרו עיטורי האבן ההיסטוריים והותקנה רשת חשמל חדשה. האדריכל ומנהל העבודה היה הקרקובאי הרמן גוטמן.

###

לימודים: עד ספטמבר 1939 היו בקרקוב 6 בתי ספר יסודיים יהודיים ובהם למדו כ-2,100 תלמידים, היו שני בתי ספר פרטיים - אחד מקצועי והשני תיכון ובהם למדו 2,800 תלמידים יהודים ובבתי ספר לא יהודיים למדו עוד כ-1,500 תלמידים.

###

ד"ר אלכסנדר ביברשטיין כותב בספרו "זיכרונות חיסול יהודי קרקוב", שראה אור בשנת 1959 כי בתחילת שנת 1940 תפסו הגרמנים את עובד הקהילה היהודית מקסמיליאן רדליך, הביאו אותו לבית הכנסת ברחוב איזקה, ודרשו ממנו לשרוף את בית הכנסת. הוא סרב ונורה במקום.

100 טנקי אויב ו-34 מטוסים הושמדו!!

WARSAWA, 2. 9. Komunikat: stacjami w rejonie Blaski i Wik - miechich samolotów, 70 czolgów Armii Głównego Maczalnego lania zostało zniszczonych przez zniszczonych w rejonie Wielka, Wędra podje, że w ostatnich nacz: wojna 100 czolgów nie: 34 na Blaski, miechich oraz straconych 34 nie-

1939 בספטמבר 2-מ "נובי דז'ניק"

בידיעה הראשית של הגיליון האחרון של "נובי דז'ניק" שראה אור בשבת, ה-2 בספטמבר 1939, מדווחים ממפקדת אלוף הפיקוד בורשה שהושמדו 100 טנקים ו-34 מטוסים של האויב... העיתון ראה אור החל משנת 1918, ביוזמתו של הרב ד"ר יהושע טהון והיה עיתון יהודי, ציוני וליברלי, בשפה הפולנית שהודפס בקרקוב וניהל תעמולה לרעיון הציוני ולישוב ארץ-ישראל. משרדי המערכת היו ברחוב אוז'שקובה 7 בקז'ימיז'.

לאחרונה שלחה ממשלת פולין טופס "אישור חיים" למקבלי רנטה מפולין. יש למלא את הטופס באותיות גדולות בלטינית, לחתום במקום המיועד ולאמת את החתימה אצל עורך דין (עם חותמת באנגלית) או על ידי מנהל הדיור המוגן.

את הטופס החתום והמאומת יש לשלוח בדואר רשום לפולין לכתובת:
Zakład Ubezpieczeń Społecznych
I Oddział ZUS w Warszawie
Wydział Realizacji Umów Międzynarodowych
ul. Senatorska 6/8
00-917 Warszawa Poland

"רק בזכות התקווה לראותך שוב שרדנו את אושוויץ"

שבע נפשות היו במשפחת דרנגר מקרקוב לפני השואה. אחריה, גילתה הבת צשקה, שעלתה לארץ לפני המלחמה, כי רק שניים מאחיה שרדו את התופת. חליפת מכתבים שנשמרה בידי המשפחה, מספרת את סיפור הגילוי והאיחוד המחודש של שלושת האחים, שלא נפרדו שוב עד סוף חייהם.
עופר אדרת, "הארץ" 18 באפריל 2023. הצילומים: משפחת דרנגר

האחים ריחק, לייבק ושימק (שמעון) דרנגר, לפני המלחמה. שימק נספה יחד עם האח הבכור וההורים

מלנשק, "כותב יוזק.

"צשקה, זהובה שלי", "אחות זהובה שלי", קרא ריחק אחוז ההתרגשות והתבונן דקות ארוכות בתמונות, כשדמעות שמחה זולגות מעיניו. "כל הנוכחים השתתפו בשמחה תוך אנחות וחיבוקים, כי הנה נפתח לפנינו עולם של חוס, רגש והצלחה", כותב יוזק ומדווח לאשתו כי אחיה, ששרד את אושוויץ, "נראה לא רע, עדין ונחמד. שנות הגולגוטה (גולגלתא, ייסורים ממושכים – ע"א) אשר עברו עליו, כמעט שלא השאירו עליו סימנים של חולי."

בהמשך איתר יוזק גם את לייבק, האח הנוסף ששרד את השואה, וזה מיהר ושלח לאחותו שבארץ מכתב. "צשיה היקרה והאהובה מאוד שלי. למרבה המזל הגיע סוף סוף הרגע המשמח הזה, שאלוהים העניק לנו", כותב לייבק. "כשרעב וקור הקשו על חיינו באופן קבוע, תמיד חלמנו עלייך. לפגוש אותך שוב באחד הימים. את היית עוברנו נקודת האור היחידה בחיינו. החלומות האלה, תודה לאל, התגשמו בחלקם". והוא מוסיף, "כל כך הרבה אושר, הייתי רוצה לשתות את האושר הזה עד הטיפה האחרונה."

(המשך בעמוד הבא)

היה כבר פחד ששוב פעם לא אמצא את אלה אשר חיפשתי."

אבל כשפנה אל חבר ועד שגם הוא היה מקרקוב, "פתאום שאלתי על דרנגר - כן, ענה לי, יש כאן אחד, בחור, בן 26-27. יש לו גם אח יותר מבוגר מברגן בלזן". יוזק חשש להאמין. "לבי נפל. שמא שוב פעם לא הם? שאלתי במה עסק המבוגר? וכשנעניתי שעסק בזכוכית, הבינותי שסוף סוף זה הם."

יוזק לא בזבז רגע. "מיד לקחנו כרכרה עם סוס, ובעזרת חבר הגענו למקום ההבראה של קבוצת היהודים מפולניה, על מנת לחפש אותו". בקומה הרביעית של בניין גדול, קיבלו את פניהם 60 ניצולי שואה יהודים שניסו לשקם את חייהם. "שנים אנחנו המשוטטים בדרכים אלה וכמו בכל מקום בין היהודים, כן גם פה, קיבלו אותנו בשמחה פראית, "כותב יוזק. "אלא שאת דרנגר שעליו שאלתי, עוד לא ראיתי. יצא העירה ועדיין לא חזר."

יוזק ישב לשוחח עם הנוכחים בהמתנה לריחק. "פתאום", הוא כותב לאשתו, "מתפרצות פנימה שתי עיניים שלך, תקועות בתוך פנים לבנים כגיר. "הגבר שניצב מולו השמיע צעקה. "יוזו הלפרן? הבעל של צשקה?" שאל בפולנית, ו"נפל על הכיסא, מחוסר כוח דיבור ומרוב התרגשות. "הנוכחים כולם הוכו אלם, מספר יוזק. "גם הם, נדבקה לשונם לחיכם. ואחרי רגע התחילו בשאלות. 'האפשרי? כולם החלו ללטף את ריחק, שבינתיים קיבל את צבע פניו היפה, ואז רק נפל לי על צוואר והתחיל לשאול עלייך."

יוזק הראה לגיס שאותו פגש לראשונה את תמונות אחותו וילדיה, כששאר הנוכחים, ניצולים גם הם, חולקים את ההתרגשות. "כולם רעבים וצמאים להשתתף בשמחתו של ריחק, הסתכלו בתמונות אשר החזיק בידיו ולא חדל

בקיץ 1945, חודשים ספורים אחרי תום מלחמת העולם, קיבלה צשקה דרנגר מקיבוץ עין המפרץ מכתב מרגש. לכל אורך שנות המלחמה ייסרו את דרנגר, ילידת קרקוב, בתם של אברהם מנדל מנחם ופרידה, רגשות אשם על שהותירה את הוריה וארבעת אחיה מאחור כשעלתה ארצה ב-1931, וענן כבד של אי ודאות וחשש לגורלם רבץ על חייה. אבל המכתב שהגיע אל הקיבוץ באותו חודש יולי, בישר כי שניים מאחיה, ריחק (ירוחם) ולייבק (אריה) אותרו חיים בגרמניה.

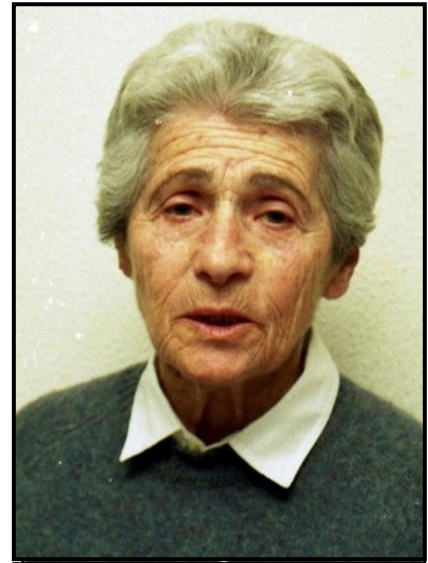
כותב המכתב היה בעלה, יוזק, שיצא לאירופה כחייל הבריגדה היהודית והתמסר לחיפוש קרובי משפחתו. "הנה תארי לעצמך אני יושב במחיצה אחת עם ריחק שלך, " הוא מספר לה, לאחר שאיתר את אחיה בבית הבראה ליד העיר הנובר בגרמניה, שם התאושש אחרי המלחמה. "בדרכים שונות וארוכות מאוד הגעתי למקום הזה. בכל המחנות אשר בדרך לא יכולתי להיוודע על אחיך שום דבר, עד אשר הגעתי להנובר."

האכזבות הרבות שבדרך, כותב לה יוזק, כמעט וריפו את ידיו. "כאשר נכנסתי לוועד הפליטים ושוחחתי איתם בשאלות כלליות על היהודים המרוכזים במקום, לא העזתי לשאול", הוא מודה, "כי לרוב

האחים ירוחם (ריחק) ואריה לייב (לייבק) דרנגר וביניהם גיסם יוזק הלפרן, 1945

"רק בזכות התקווה לראותך שוב שרדנו את אושוויץ" (המשך)

צסקה הלפרן (דרנר)

היקרה שלנו, תודה לאל שאנחנו חיים. על שאר המשפחה אין לנו מידע. בבקשה תיאבקו למעננו, כדי שתוכלו להביא אותנו לשם", הם כותבים לאחותם שבארץ. "בבקשה תזכרי אותנו ותעשי כל מה שאפשר, כי אנחנו חלק מהמשפחה השלמה, אחרי שש שנים במחנות, מקרמטוריום אחד לשני. הגורל שלנו כעת בידיך. בבקשה תזכרי אותנו, כי את האבא והאמא שלנו. בבקשה, שהנושא הזה יהיה חשוב לך. אנחנו לא רוצים לחזור לפולין", ולייבק מוסיף, "הייתי רוצה לעזוב לתמיד את הקרקע המקוללת של הרוצחים הגרמנים, ששותים את דמנו כמו מים."

במכתב אחר מתייחס לייבק גם למשמעות הלאומית של העלייה ארצה. "מנקודת המבט היהודית, חשוב לנו שכמה שיותר יהודים יבואו לארץ ישראל. במוקדם או במאוחר כל היהודים יצטרכו להגיע לארץ, כי כאן הקרקע בוערת מתחת לרגלינו", הוא כותב.

ריחק ולייבק עלו ארצה באוניית תל חי במאוס 1946, יחד עם מירה, לימים אשתו של לייבק. הם נשלחו עם למעלה מ-700 פליטים יהודים למחנה עתלית, שממנו שוחררו לאחר כחודש והגיעו לעין המפרץ, שם התאחדו לראשונה עם אחותם. בשנים הבאות נודע להם כי הוריהם פרידה ואברהם מנדל, ושני אחיהם הנוספים, בוז'יק הבכור ושימק (שמעון) בן הזקונים – נרצחו על ידי הנאצים. שלושת האחים - צסקה, לייבק וריחק - מעולם לא נפרדו שוב ונותרו אחוזים זה בזה עד סוף חייהם. חליפת המכתבים ביניהם נשמרת בידי בני משפחתם.

במיטה או מתחתיה, והלכתי במקומו לסלקציה. שש פעמים הצלתי אותו מהתנור. זה רק חלק קטן מהחיים שלנו (שם). אני לא יכול באמת לתאר לך הכל בפרטים. אצטרך לשבת לידך ולספר לך הכל."

בישראל, החלה צסקה לפעול להשגת סרטיפיקטים שיאפשרו לאחיה לעלות לארץ. "נדמה שצריך מיד להתחיל בפעולה כדלקמן", כותב לה יוזק, בעלה בהמשך מכתבו, ומדריך אותה לגבי הצעדים הבאים. "עלייך להגיש בקשה לסוכנות (היהודית) לסרטיפיקטים עבור שניהם. לבקשה להוסיף שאלה ניצולי אושביץ וברגן בלזן, אנשים מוכשרים לעבודה", הוא כותב. "לעת עתה, היי לי ברוכה ומנושקת", הוא חותם את מכתבו, "וברכתי שלוחה שלא יעבור הרבה זמן וכולנו יחד נוכל להתראות בארץ."

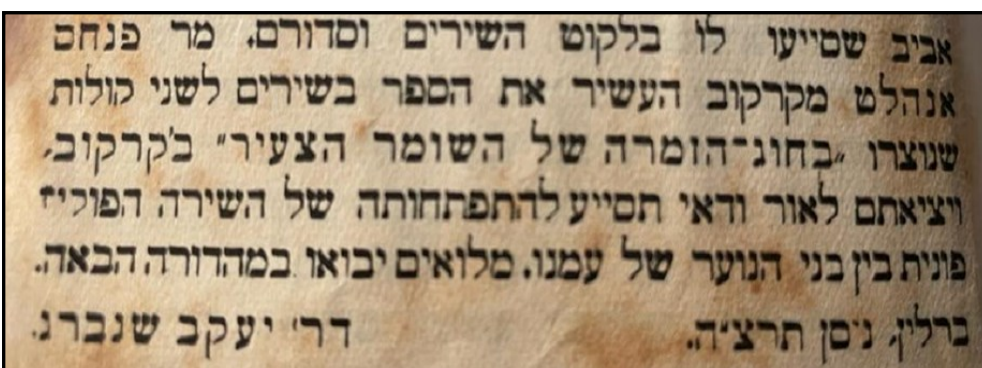
צסקה הגישה את הבקשה, שאליה הצטרף גם הקיבוץ, במכתב שנשלח לסוכנות היהודית ולהנהלת השומר הצעיר: "חברתנו צסקה פנתה אליכם בבקשה להעלות את שני אחיה, אשר היו במשך כל שנות המלחמה במחנות", נכתב בו. "שניהם הם מומחים לתעשיית כלי זכוכית ומכשירים רפואיים (גם תרמומטרים וברומטרים). אנו מתחייבים בזה לקלוט את שניהם, אם רק יגיעו ארצה. אנו מקווים כי תפנו את תשומת הלב הדרושה לבקשתה של חברת קיבוצנו."

"בעודם ממתנינים לאישורי העלייה המיוחלים, המשיכו האחים להתכתב. אחד המכתבים מתאר את מצוקתם של ריחק ולייבק ואת החשש שלא יצליחו לעלות. "צשיה

ההמשך פחות אופטימי. "את שואלת אם אני יודע משהו על בוז'יק. אני ממשיך לבדוק רשימות של שורדים ואני מחפש", מתאר לייבק את המאמצים לאתר את אחיהם הנוסף, ואז הוא מספר לאחותו בפירוט על התלאות שעברו הוא וריחק בשואה. "נשלחנו לאושוויץ, למחנה הריכוז המפורסם ההוא. היו שם חמישה תנורים. מיליוני יהודים נשרפו. ריחק כבר נבחר לתנור, אבל הצליח להימלט ולהסתתר בשירותים, עירום לחלוטין. הוא היה שם ארבע שעות. בחוץ היה מינוס 20 מעלות. רק בזכות התקווה שהוא יוכל לראות אותך שוב שרדנו את שבעת החודשים באושוויץ."

"היו כמה סלקציות. הם חיפשו אנשים חלשים ושלחו אותם לקרמטוריום. כשסלקציה כזו התרחשה, החבאתי את ריחק

בשנת 1935 ראה אור הפרסום "שירי ארץ ישראל" מטעם הסתדרות המכבי בגרמניה והסתדרות החלוץ בגרמניה, אשר לוקטו והוצאו על ידי ד"ר יעקב שנברג בהוצאת יודישער פערלאג ברלין. המוציא לאור מודה ל"מר פנחס אנהלט מקרקוב אשר העשיר את הספר בשירים לשני קולות שנוצרו 'בחוג הזמרה של השומר הצעיר' בקרקוב, ויציאתם

לאור ודאי תסייע להתפתחותה של השירה הפוליפונית בין בני הנוער של עמנו."

הגלויה מקרקוב שהגיעה אל יעקב שור

רק לאחר מות אחותו, עשרות שנים אחרי המלחמה, מצא יעקב שור גלויה שכתבו אמו ואביו לפני שנספו בשואה. הגלויה עברה צנזורה של הנאצים, נשלחה לפורטוגל והוחזרה לפולין לאחר שהנמענים לא נמצאו.

"המזכרת היחידה שיש לי מהוריי"

מאת איתמר אייכנר <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5452008,00.html>

לפורטוגל קרובות המשפחה כבר לא היו שם. הן הגיעו לקובה וממנה היגרו לארה"ב. הגלויה נשלחה בחזרה לבית המשפחה בקרקוב, אלא שבינתיים הגסטפו עצר את ההורים. וכאן התעלומה הגדולה: כיצד הגיעה הגלויה לידיה של ברנדה. "שאלתי את כל המשפחה ואף אחד לא יודע", הוא מספר.

בגלויה כותבים האבא והאמא: "יקרים שלי, אני מודה לכם מאוד על דרישת השלום שקיבלתי. אני שמחה מאוד שאתם במצב טוב. גם אנחנו מרגישים ברוך השם טוב ואנו בריאים. הילדים היקרים מתוקים מאוד. אני מנסה אתכם בליבי ומאחלת לכם כל טוב. אני מודה לכם על החבילה ששלחתם בזמנו בדואר". בגלויה מוזכר שמו של אדם בשם מניה, שיעקב לא יודע מיהו. לדבריו, יכול להיות שמדובר בקוד בין אימו לקרובות המשפחה.

"כל השנים לא ידעתי על הגלויה הזאת", מסכם שור. "אחותי הסתירה אותה ממני כי היא לא רצתה לפתוח את הפצעים מחדש. רק אחרי מותה בנה מצא את הגלויה והעביר לי אותה. זה בעצם הדבר היחיד שיש לי מההורים מלבד כמה תמונות. הגלויה הזאת מדגימה איך היהודים התפזרו בשואה. חלק מהקרובים ברחו לפורטוגל ומשם לקובה וממנה לארה"ב. חלקם עלו לישראל, חלקם הגיעו לניו-זילנד. זאת לא יציאת מצרים, אלא יציאת פולין".

יעקב ודודו שוב הצליחו להימלט מהכלא וברחו להונגריה עם תעודות זהות מזויפות. אחותו של יעקב, ברנדה, התחבאה באותה תקופה עם שתי בנות-דודים במנזר בהונגריה. אחרי המלחמה עלו יעקב וברנדה לארץ באוניית נוסעים שבה שניהם ועוד עשרות יהודים היו נוסעים סמויים. יעקב נעצר על ידי הבריטים והועבר לכלא עתלית. "הייתי עצור בעתלית בגיל 12, העציר הצעיר ביותר שהועבר לשם. עד גיל 12 הייתי שלוש פעמים בכלא", הוא אומר.

יעקב הקים בישראל משפחה ויש לו היום שלושה ילדים וחמישה נכדים. למעט אחותו, כל משפחתו נספתה בשואה. לאורך כל השנים הזיכרון היחיד שהיה לו מהוריו היו כמה תמונות.

אולם לאחר מותה של האחות ברנדה התגלה ממצא מדהים: גלויה שנכתבה על ידי האבא והאמא, נשלחה מהעיר קרקוב בפולין לכתובת בפורטו שבפורטוגל, והייתה מיועדת לשתי אחיותיו של זיסל, שברחו לשם. הגלויה נכתבה בגרמנית ונשלחה עם שני בולים של ממשלת גרמניה הנאצית, שעליהם צלבי קרס. היא עברה צנזורה של הנאצים ומופיעה עליה החותמת של סמל הנשר הנאצי הידוע לשמצה.

שור השקיע זמן רב בניסיון להתחקות אחר הדרך שעברה הגלויה. ככל הנראה, עם הגעתה

"כשראיתי את הגלויה בפעם הראשונה הייתי בהלם מוחלט. לא האמנתי שאחותי הסתירה אותה ממני כי היא לא רצתה לדבר על השואה. הנושא היה טאבו אצלנו", סיפר יעקב שור, ניצול שואה יליד קרקוב 1933.

הגלויה עם סמל הנשר הנאצי

"בשנת 1943 הייתי ילד בן 10. אני זוכר שהגסטפו באו אלינו בלילה. אחותי ברנדה, ההורים שלנו, זיסל ובלומה, ואני היינו בבית. הם חיפשו את האח הבכור שלי, שמואל, שהיה במחתרת ולא מצאו אותו. הם עצרו אותנו וכלאו אותנו בבית הכלא בגטו קרקוב", משחזר שור.

זמן קצר לאחר מכן הוא הוברח בעגלת קש על ידי הדוד שלו, אולם כעבור כמה חודשים הוא והדוד נתפסו והוחזרו לכלא. אלא ששם כבר לא היו אמו ואביו, שככל הנראה הועברו למחנה פלשוב בפרברי קרקוב ומשם נשלחו אל מותם באושוויץ.

בתי תפילה שנאלמו

הלב הפועם של קהילת יהודי קרקוב שהושמדה

הספר "בתי תפילה שנאלמו. הלב הפועם של קהילת יהודי קרקוב שהושמדה" ראה אור על ידי ארגון יוצאי קרקוב, ובו מידע על יותר מ-200 בתי כנסת ובתי תפילה שפעלו בכל רחבי העיר קרקוב. בספר מידע היסטורי וארכיטקטוני על בתי הכנסת הרמ"א, ה"גבוה", פופר, אייזק, קופה והטמפל; המידע על בתי התפילה נערך על פי כתובותיהם, ולגבי רוב המקומות הללו ידוע מי היו הגבאים ומי היו קהל המתפללים.

הספר מהווה זיכרון ועדות דוממת לחיי הקהילה השוקקים של הקהילה היהודית שהתקיימו בעיר כ-700 שנים וחרבו בשואה.

המעוניינים בספר מוזמנים לתרום לארגון יוצאי קרקוב (פרטי חשבון הבנק: בנק מזרחי-טפחות, סניף 669 חשבון 143564) ולשלוח לנו את

ספר התורה של המלך ליום אחד

ספר התורה שהוקדש לרב שאול ואהל

שאל קצנלבוגן נולד לתוך משפחת אצולה יהודית. אביו היה הרב שאול יהודה קצנלבוגן, רבה הראשי של קהילת ונציה המשגשגת. לאחר שגדל והתחנך בפדובה שבאיטליה, נשלח אל פולין כדי ללמוד באחת משיבותיה הידועות. הוא הוכיח את עצמו במהרה כתלמיד מבריק וגדול בתורה והוסמך בבגרותו לרב ולראש ישיבה. תפקידיו הדתיים לא מנעו ממנו להתעסק גם ב"ענייני העולם הזה". הוא נכנס לעסקי מסחר, עשה חיל בתחום ובשנת 1580 אף חקר את מכרות המלח של מלך פולין – לשם כך עבר להתגורר בקרקוב. ברבות השנים, הפך שאול ליועץ קרוב ונאמן של המלך. הוא נפטר בשנת 1617.

אם כאן היה מסתיים סיפורו של היהודי האיטלקי שעלה לגדולה, היינו אומרים ניחא. הוא אכן מרשים וראוי להערכה, אבל לא בדיוק הסיפור שהיינו עוצרים בשבילו את ארוחת השבועות. אז זהו, שכאן המקום לגלות לכם שיש דרך נוספת לספר את חייו של שמואל קצנלבוגן/ואהל – דרך בה אגדה ומציאות נארגות יחדיו לסיפור הפנטסטי הבא.

יום אחד ביקר הנסיך הפולני באיטליה. המסע המפואר ככל הנראה הכביד על כיסו של בן המלוכה וכל כספו אזל. בעודו בוונציה הציע רבה של הקהילה לדאוג לכל צרכיו של הנסיך: הוא סיפק לו מזון, שיכן אותו במגורים הראויים לנסיך ודאג לשלוח אותו למסע חזרה הביתה עם סכום כסף נכבד. הנסיך, אסיר תודה על המחווה יוצאת הדופן שהפגין כלפיו הרב, חיפש את בנו של הרב מרגע שחזר הביתה. הוא מצא את הבחור הצעיר, שאול קצנלבוגן שלנו, באחת משיבות הממלכה, והפך אותו ליועצו הקרוב. כשפגש המלך (אביו של הנסיך) את שאול, התרשם ממידותיו הטובות ומשכלו החריף ומינה אותו לשר משרי הממלכה.

משעה שמת המלך, כמעט ונקרעה הממלכה לגזרים במלחמות ירושה כואבות. החוקה הקדושה של פולין קבעה שמלך חדש נבחר בידי אצילי הממלכה - תהליך שאסור שיארך יותר מ-21 יום. לצורך כך סגרו עצמם אצילי הממלכה באולם גדול, בעוד הדיונים הלכו והתארכו, הוויכוחים התרבו והרוחות סערו. ועדיין, שום הכרעה לא נראתה באופק. האצילים המכובדים מיצו את 21 הימים העומדים לרשותם.

על מנת שלא להפר את החוקה ולדרדר במהרה את הממלכה אל מצב של אנרכיה מוחלטת, הוצע הרעיון הבא: שאול קצנלבוגן, שר הממלכה הנודע, יוכתר כמלך זמני ליום אחד. כל אצילי הממלכה אהבו את הרעיון, היות שידעו שאדם הגון כשאול לא יעז לדרוש את הכתר ליותר מהיממה שהוקדשה לו. בהכתרתו המהירה קיבל שאול את שם המשפחה "ואהל", שמשמעותו בפולנית הוא "הנבחר". בניגוד למצופה, המלך ליום אחד לא בזבז את זמנו, ובעוד האצילים עמלים במציאת פתרון הולם, העביר הוד מעלתו ואהל שורה ארוכה של חוקים המיטיבים את מעמדם של יהודי הממלכה הפולנית. בתום יום המלכות שלו התבקש המלך הזמני להכריע בין שני המועמדים שהוצגו בפניו. הוא נתן את קולו לנסיך זיגמונד השלישי, אשר הוכתר ברוב טקס והדר למלך פולין הקבוע.

בין האוצרות בספרייה הלאומית בירושלים נמצא בידינו ספר תורה קטנטן, עשרה סנטימטר גובהו, המוקדש לשאול ואהל. האם מדובר בספר שהועתק והוקדש בחופזה למלך היהודי על מנת שיישא עמו ספר תורה לכל אשר ילך, על פי המצווה המוטלת על מלך יהודי? האם בכלל היה מלך יהודי בשם שאול ואהל?

חן מלול מתוך בלוג "הספריים"

קורות התלמידות היהודיות בשנים 1933-1939

הספר Kronika Szkolna uczennic zydowskich z lat 1933-1939 (קורות התלמידות היהודיות בשנים 1933-1939) מתעד את חוויותיהן של התלמידות היהודיות, בנות 7-13 שנים, שלמדו בבית הספר היסודי מספר 15 על שם קלמנטינה טנסקה-הופמנובה שהיה ברחוב מיודובה בקז'ימייז'.

ספר הזיכרונות הגיע לידי המכון להיסטוריה יהודית בוורשה וראה אור בשנת 2006 בהוצאת אסטריה Austeria הקרקובאית. זהו מסמך יוצא דופן ואותנטי המתאר את המציאות של קרקוב של שנות השלושים של המאה ה-20, והתלמידות כותבות על אירועים חשובים בחיי בית הספר, אירועים בזירה הבינלאומית והיחסים בעולם הפולני-יהודי. מהדברים עולה התענינותן של התלמידות בפוליטיקה הפולנית וגילויי פטריוטיות לארצן ולרוח הפולנית, על פי רוח החינוך בבית הספר, וזאת מבלי לסתור את החינוך שקיבלו בבית הוריהן.

גב' גניה מנור לבית וולפלייר, תלמידת בית הספר, כתבה בהקדמה לספר כי רמת ההוראה הייתה גבוהה, בבית הספר היה חדר קריאה וספרייה והתלמידות לקחו חלק בפעילויות כמו מקהלה, חוג דרמטי, סיוע לתלמידים שהתקשו בלימודים ועוד. בכיתתה למדו כ-50 תלמידות משכבות סוציו-אקונומיות שונות, רובן המכריע נרצחו בתקופת הכיבוש הגרמני ורק 8 מהן שרדו את השואה.

שחקני "מכבי" קרקוב

חברנו עמי פמפר, אחיינו של שמואל (שמילק) פמפר השוער האגדי של קבוצת "מכבי" קרקוב, הצליח לאתר את שמותיהם של כל השחקנים שבתמונה הקבוצתית של מכבי, שצולמה לרגל משחק דרבי קרקובאי, בין מכבי קרקוב לקבוצת קרקוביה. המשחק התקיים ב-1936.13.4 והסתיים בתוצאה 0:0. הגורל העצוב הוא שכל השחקנים שבתמונה נרצחו בשואה, ואיש מהם לא שרד.

כל מי שמזהה מי מבני משפחתו מתבקש מאד לכתוב לנו ולעדכן בפרטים על חייו וגורלו של האיש.

עמי מרחיב ומעדכן על גורלה של המשפחה בזמן המלחמה. שמואל שמילק פמפר נרצח יחד עם אחיו ויקטור (אביו של עמי) בעיירה לגיונובו, צפונית לוורשה ב-9.9.1943. השניים, יחד עם התינוק עמי ואמו, היו במקום בבתחנת הרכבת של לגיונובו על מנת לעבור למקום מסתור חדש. הגברים נרצחו ואילו האם ובנה ניצלו. נס נוסף אירע לעמי ולאִימו כאשר בסוף אוקטובר 1943, בזקופנו, הצליחה האם להערים על הגסטפו ושכנעה אותם שאינם יהודים, וכך נצלו.

משמאל לימין, עומדים: דרר, שפירא, קונסטלר, האופטמן, ליברמן, מנדלבאום, פילברם, מוניו שפרלינג, קולנסטרינגר; כורעים: זונשיין, שמואל (שמילק) פמפר, הבר. במדים הכהים: השוערים

הבייגל וקרקוב

רבים מאיתנו אוכלים בייגל (בייגלה) אך מעטים יודעים מה מקורו של מאכל זה. מסתבר שיש כמה אגדות ותיאוריות על מקור הבייגל, וביניהן:

במאות ה-12 וה-13 היו יהודים מוגבלים באכילת לחם. הכנסייה טענה שמכיוון שיהודים לא ממלאים את מצוות הכנסייה, הרי האחרונה שללה מהיהודים את הזכות לאכול לחם אשר מתכתב עם אמונות נוצריות ומנהגים דתיים.

בשנת 1264 הוציא הנסיך הפולני בולסלב החסיד צו לפיו "יהודים רשאים לקנות ולמכור באופן חופשי לחם ומאפים אחרים כמו הנוצרים". בתגובה, בשנת 1267, אסרה קבוצה של בישופים פולנים על נוצרים לקנות כל מזון מיהודים והפיצה שמועות שהמזון אינו בטוח עבור לא-יהודים.

לפי מאמרו של ארי וויינצוויג Ari

Weinzwieg, "ההיסטוריה הסודית של בייגל" (The Secret History of Bagels), בשלב מסוים הותר ליהודים לעבוד עם מה שנקרא לחם מבושל, ואז הם יצרו בייגל כדי לציית לפסק הדין.

ליאו רוסטן Leo Rosten, בספרו "שמחת היידיש" (The Joys of Yiddish) כותב כי האזכור המתועד "בייגל" מתוארך לשנת 1610 במסמכי המועצה היהודית בקרקוב שקבעה כי בייגלים הם מתנה לנשים לאחר לידה. ההסברים לכך הם שניים: הצורה העגולה של הלחמניות הייתה אמורה לסמל את מחזור חיי האדם ובנוסף האמינו כי לטבעת שצבעה כעין צבעו של הזהב יש כוחות קסומים והיא אמורה להביא מזל לילד שזה עתה נולד.

הבייגל קשור גם לאגדה המתייחסת לניצחון המכריע בווינה של

האימפריה הרומית ובעלות בריתה על האימפריה העותומנית, בשנת 1683. באותה תקופה, אופה יהודי, שהיה אסיר תודה למלך הפולני יאן השלישי סוביסקי על שהציל אותו מהפולשים הטורקים, נתן לו עוגה מיוחדת כמחווה. זו הייתה טבעת אופיינית בצורת קמח (בגרמנית: Bugel).

מקורם המדויק של בייגל אינו ידוע. המילה "בייגל" מגיעה מהפועל בגרמנית התיכונה או העליונה boygen - לכופף ומשם העצם הקשור בוגל, שפירושו קמיע. בעבר נחשב הבייגל למעדן מכיוון שהוא נאפה מקמח לבן יקר.

אין לבלבל בין הבייגל לבין האובוויז'נק (Obwarzanek) הקרקובאי. אמנם שניהם עשויים קמח חיטה וצורתם עגולה, אך טעם הבייגל הוא יחודי בשל סוד האפייה שלו - בישול קצר מראש במים עם סודה.

דמי חבר שנתיים בסך 200 ש"ח

**אנו שבים ומזכירים למי שטרם שילם את דמי החבר השנתיים לעשות זאת בהקדם.
חשבון הבנק: בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564.**

לא יאומן כי יסופר. מנפלאות הקהילה היהודית של קרקוב.

חכם פרטי. גם מי שלא היו "נתינים" של הרפובליקה לא יכולים היו לבוא בברית הנישואין, ולפיכך נקטו תחבולות שונות, למשל: קנו תעודות של נפטרים "בני המקום" ואימצו את שמותיהם או שנסעו לגליציה להינשא שם.

מתוך המפקד של שנת 1845 אנו למדים כי ב"עיר היהודים" שברובע קז'ימיז' פעלו: 149 חנוונים זעירים, ובהם סוחרי ירקות, תבלינים ומכולת; 83 סוחרי בדים ואריגים; 3 סוחרי יינות; סוחר משי; 5 סוחרי חרסינה וזכוכית; 2 סוחרי תכשיטים; 3 עוסקים בענייני שטרות וחלפנות, 230 עוזרי מסחר ומתלמדים. בין בעלי המלאכה היהודים נמצא 24 סנדלרים; 3 כובענים; 25 פרוונים; 7 מייצרי מטריות; 10 זגגים; 23 אופים; 73 חייטים ולמעלה מ-200 מתלמדים ושוליות.

בשנות "אביב העמים" באירופה (1848-1849) אושר בקרקוב חוק לפיו:

- המועמד והמועמדת לנישואין חייבים להציג תעודות סיום בית ספר, או תעודת בחינה פרטית;
- בן הזוג הוא בעלים של מקרקעין בעיר שערכם 6,000 זהובים, שאינם משועבדים לחובות ושמביאים הכנסה של 500 זהובים לשנה לפחות - או שהוא בעלים/חוכר של בית חרושת המביא לו רווח לפחות אלפיים זהובים בשנה - או שיש לו מקור פרנסה שווה ערך;
- יהודי יכול להכנס בברית נישואין בלי למלא את התנאים הללו אם מלאו לו שלושים שנה, ואם יסיר את הקפוטה ויגזוז את הזקן ואת הפאות;

השתתפות בהלוויות: בקהילת קרקוב היה קיים איסור רשמי מטעם הרבנות על השתתפות נשים בהלוויות, ואכן, בהלוויות של בני החוגים החרדים לא נראתה אישה בבית העלמין. החוגים הליברליים לא הקפידו על איסור זה, וחרדים ניסו להאבק נגד נוהגם זה של הליברלים. בשנות השלושים המאוחרות התפרסם כרוז מטעם הרבנות שקרא לאוכלוסיה להפסיק את הנוהג של השתתפות נשים בלוויות, נוהג שלו ייחסו את הגידול בתמותה בקרב הציבור.

במקרה של מגיפה בקרב האוכלוסיה נהגו בקהילת קרקוב, כמו גם בקהילות אחרות (כמעט עד לשנות מלחמת העולם הראשונה) לערוך טקסי נישואין של בני זוג עניים בפתח בית העלמין, על חשבון קופת הציבור. גם בקהילה העירונית והמתקדמת של קרקוב רווחה האמונה התפלה שקיום מצוות הכנסת כלה בבני עניים יפייס את הרוחות הרעות, ויעצור את המגיפה.

בשנת 1904 הוקם בניין חדש לטהרת מתים בבית הקברות שברחוב מיודבה. לצורך הקמת הבניין היה צורך להיזז קברים אחדים. הדבר נעשה אך אז קרה משהו שזעזע את יהודי העיר: תוך חודשים אחדים מת ראש הקהילה, הד"ר ליאון הורוביץ, סגנו - ר' הירש לנדא, ורב העיר ר' חיים ליבוש הורוביץ. הכל ראו בכך נקמת המתים, ואז ברחו מהעיר פרנסי הקהילה ובתוכם אנשים משכילים, מתקדמים ומתבוללים, ולא חזרו אליה אלא כחלוף שנה תוך תקווה שרוחות המתים נרגעו כבר.

מגיפה בשנת 1588: מתוך ספרי הקהילה של קרקוב למדנו כי במגיפה שפרצה בשנת 1588 אסרה הקהילה על העשירים לעזוב את העיר, וזאת כדי להבטיח את הכנסות לאחזקת העניים והחולים, אך כשגברה המהומה ברחו הפרנסים עצמם יחד עם כל מי שהיו לו אמצעים לכך. במכתבים הכתובים ביידיש, שנשלחו מקראקא על ידי השמשים אל פרנסי קראקא הנמלטים, נאמר כי השמשים מפנים את תשומת לב הפרנסים למצבם הדחוק, שלמרות ההבטחות שנתנו להם הם לא קיבלו זמן רב את משכורתם, והם מודיעים שאם לא ישלמו להם מיד את שכרם "גם אנו נברח ולא נשמור על הבתים שלכם הן ברחוב והם במקום".

שמש הקהילה היה אחראי לא רק על נכסי הציבור אלא גם על הבתים הפרטיים שנמצאו בגטו היהודי, ועל חנויותיהם של הפרנסים שהחזיקו בחלק הנוצרי של העיר.

בתקופת הרפובליקה העצמאית של קרקוב (1815-1846) שאפו השלטונות להגביל את הנישואין של היהודים, ובתקוננים של שנות העשרים של המאה ה-19 נקבעו הגבלות לגבי גיל, רכוש והשכלת המבקשים להינשא.

• הרב חוייב, בתור מי שהיה מכין את הרשימות עבור פקיד הלשכה לרישום אוכלוסין, לבדוק את כל המסמכים שהביאו בני הזוג, כמו כן הודעות לקראת נישואין צריכות היו להתפרסם ביומן הממשלה, ורק לאחר שלושים יום מתאריך הפרסום אפשר היה לאשר את הנישואין:

• "העומדים להינשא חייבים להציג ראיה שלמדו בבית הספר היסודי שעל יד העדה הכנסייתית, וסיימו בהצלחה את חוק לימודיהם, תעודה שהוציא מורה בבית ספר זה, ושהמפקח העירוני הראשי אישר אותה לאחר מכן.

• בני דת משה, הלומדים באופן פרטי, חייבים לעמוד לבחינה לפני ועדה מורכבת מן המורה בבית הספר שעל יד העדה הכנסייתית, המפקח העירוני והממונה על הקהילה, ועל האחרון מוטל לפקוח עין לבל יוחלף המועמד באחר. מי שיוכיחו את זכויותיהם בתעודות סיום של בית ספר תיכון או אוניברסיטה, יהיו משוחררים מן הבחינה."

• השלטונות דרשו הצגת תעודות בית ספר לפני מתן היתר הנישואין, וכן נדרש הסוחר להיות בעל הון נאות ובעל נכסי מקרקעי נדרש להביא ראיה מספרי האחוזה שאכן בית הדירות שלו שווה לפחות 5,000 זהובים, ונקנה על ידיו לפני שנה לפחות.

• בעלי מלאכה נדרשו להשתייך לחברת בעלי מלאכה, וכולם נדרשו להוכיח שהם רשומים ברשימת הנישומים ושילמו את כל המיסים. כן נאסר לשאת לאישה מי שמוצאה מחוץ לעיר החופשית קרקוב, ובן זוג העומד להינשא חוייב להסיר את הקפוטה היהודית.

• הואיל ורוב הזוגות שעמדו להינשא לא יכלו להציג את האישורים הדרושים, החלו לבוא בברית הנישואין בטקס שכונה "דתי" - לא לפני הרב, אלא לפני תלמיד-

שאול רפאל לנדאו (1869-1941)

ב-22 בינואר 1943 נפטר רפאל שאול לנדאו ברוסיה ונקבר בבית הקברות שם.

ליהודים נזקקים. בתקופה שבין המלחמות, 1918-1939, כיהן בתפקיד נשיא הקהילה הדתית היהודית בקרקוב. מ-6 בינואר 1933 הוא היה יושב ראש מועצת המנהלים הזמנית של הקהילה הדתית היהודית בפודגוז'ה רק כדי להיות יושב ראש מועצת המנהלים הזמנית של הקהילה הדתית היהודית בקרקוב, בעקבות מיזוג שתי הקהילות - קהילת יהודי קרקוב וקהילת יהודי פודגוז'ה - בינואר 1937.

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה עזב לנדאו יחד עם אשתו ללבוב, שם נעצרו ב-1940 וגורשו לתוך שטחי רוסיה, ושם נאלץ לעבוד בכריתת עצים.

שאול רפאל לנדאו נולד ב-13 ביוני 1869 בקרקוב, בנם של הירש ויטי לבית וסרברג, היה חבר המועצה במועצת העיר קרקוב בין השנים 1905-1933, נשיא הקהילה הדתית היהודית בקרקוב בשנים 1938-1939, תומך בהשכלה ויו"ר אגודת ישראל המתקדמת (1939-1918).

לנדאו סיים את לימודיו בגימנסיה סנט יאק בקרקוב (1886), ואת הפקולטה למשפטים באוניברסיטת היאגלונית (1890). בשנת 1892 קיבל את הדוקטורט והחל את הקריירה שלו כעורך דין.

במהלך מלחמת העולם הראשונה היה לנדאו יו"ר עמותת הסעדה

הארכיטקט והבנאי פרידננד (פייבל) ליבלינג

ברחוב סקבינסקה ובניית בית כנסת במקום.

ליבלינג היה חבר בארגון "בני ברית" ובאגודה להגנת בריאות האוכלוסיה היהודית, חבר באיגוד השראים הפרוגרסיביים, חבר איגוד בונים ותעשיינים בקרקוב.

בפרוץ המלחמה התכוונן פרדיננד ליבלינג ורעייתו להסתתר בצד הארי אך נרצחו בבוכניה על ידי הגסטפו באוגוסט 1942.

בתמונה: הבניין ברחוב סטרובישנה 34 ושלט הנצחה לפרדיננד ליבלינג. חודש 2005-ב.

ליבלינג נולד ב-20 במאי 1877 בקרקוב, בנם של משה וססיליה לבית וינסברגר. את לימודיו סיים במחלקה לבניה של בית הספר לתעשייה בקרקוב ומשם נסע לברלין, שם למד אדריכלות ובניה. בשנת 1900 חזר לקרקוב והבית הראשון אותו תכנן היה בית מגוריו של אביו, ברחוב סטרובישלנה 34 ועוד מספר בתי דירות בקרקוב בסגנון ארט נובו ומבני ציבור נוספים.

בין הבניינים שתכנן או בנה היו ברחוב סטרובישלנה 32, ברחוב דיטלה 25 ו-27, בניין הקהילה היהודית ברחוב סקבינסקה 2, בית דירות ברחוב וילופלה 9, הרחבת בית התפילה "טמפל", משחטת העופות בכיכר נובי, הרחבת בית החולים

גיטל שיינדל רובינשטיין אמה של הלנה רובינשטיין

בשנת 1911, בגיל 67, נפטרה גיטל מדלקת ראות, ובעלה, נפתלי הרץ הורס רובינשטיין, אביה של הלנה, נפטר ימים ספורים אחריה. גיטל שיינדל והרץ נפתלי נקברו בבית העלמין היהודי ברחוב מיודובה.

בתקופת הכיבוש הגרמני נהרס חלק מבית העלמין והמצבות נעלמו. לאחר המלחמה הונחה במקום אקראי, מצבה חדשה לזכרה של גיטל שיינדל, מצבה שמומנה על ידי הלנה רובינשטיין.

לפי אתר [Slow Travel.pl](http://SlowTravel.pl)

אוגוסטה גיטל שיינדל בת זאע זילברפלד, כונתה גוסטה, ילדה 14 ילדים מהם 8 בנות, שהבכורה בהן הייתה חיה ששינתה את שמה להלה (היא הלנה רובינשטיין), 4 בנים שכולם נפטרו בגיל צעיר ועוד שני ילדים שנולדו ללא רוח חיים.

גיטל לא ידעה לכתוב, אך ידעה די לקרוא על מנת להתפלל. היא טיפלה במשפחה הגדולה, ובהתחלה עזרה לבעלה בניהול חנות נפט ברחוב יוזפה 13.

